

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

8.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อตอบคำถามว่า ภายใต้สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ที่มีลักษณะพิเศษอย่างชุมชนเบตงนั้น ผู้มีอิทธิพลชนชั้นนำเป็นใคร มีคุณสมบัติอะไรเป็นฐาน ใครมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจในปัญหาและนโยบายของชุมชน โครงสร้างอำนาจเป็นอย่างไร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดชนชั้นนำ อำนาจ และวิธีการระบุชนชั้นนำ 3 วิธี คือ วิธีการระบุชนชั้นนำโดยดูที่ชื่อเสียง วิธีการระบุชนชั้นนำโดยดูที่ตำแหน่ง และวิธีการระบุชนชั้นนำโดยดูที่การตัดสินใจ เพื่อทราบชนชั้นนำในชุมชน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ 2 ลักษณะ คือ การวิเคราะห์ในเชิงปริมาณ (quantitative) และการวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ (qualitative) โดยในการวิเคราะห์แบบแรกผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ทางสถิติ คือ Chi Square (X^2), Pearson Correlation และ t. test ส่วนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัยใช้แนวคิดโครงข่ายทางสังคม (Network Analysis) และทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Exchange Theory) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำ อันจะทำให้ทราบลักษณะโครงสร้างอำนาจชุมชนได้อย่างถูกต้อง สำหรับข้อสรุปหรือผลการวิจัยมีดังนี้

1. คุณสมบัติที่สำคัญซึ่งกำหนดความเป็นบุคคลชนชั้นนำของชุมชนในอำเภอชายแดนภาคใต้ คือ การดำรงตำแหน่ง, ความร่ำรวย, การเป็นสมาชิกองค์การ, สมาคม, มูลนิธิ, ระดับการศึกษา, การรับรู้ข่าวสารทางสื่อมวลชน และศาสนา แต่คุณสมบัติที่อธิบายความเป็นชนชั้นนำได้ดีที่สุด คือ การดำรงตำแหน่งและหรือความร่ำรวย

2. ผลการระบุบุคคลชนชั้นนำในชุมชนอำเภอชายแดนภาคใต้ปรากฏว่า บุคคลที่ได้รับระบุเป็นชนชั้นนำของชุมชนคือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการและตำแหน่งไม่เป็นทางการ ตำแหน่งทางการของชนชั้นนำระดับสูงได้แก่ ตำแหน่งนายกเทศมนตรี นายอำเภอ สารวัตรใหญ่ เทศมนตรี ผบ.ร้อย ทชด. กรรมการอิสลามจังหวัด และผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัด ตำแหน่งไม่เป็นทางการของชนชั้นนำระดับสูงได้แก่ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งเลขาธิการอำเภอเบตง และประธานกรรมการมูลนิธิอำเภอเบตง ส่วนตำแหน่งทางการของชนชั้นนำระดับต่ำคือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่ง ผบ.นภค. 53 รอง ผบ.พตท. 43 สมาชิกสภาเทศบาล กำนัน หัวหน้ากองตรวจคนเข้าเมือง สมาชิกสภาจังหวัด และผู้อำนวยการโรงพยาบาล ตำแหน่งไม่เป็นทางการของชนชั้นนำระดับต่ำได้แก่ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งอดีตหัวหน้า จคม. กรม 12 เขต 2 ประธานมูลนิธิบำเพ็ญบุญ อดีตประธานกรรมการมูลนิธิอำเภอเบตง และอดีตนายกสโมสรโรตารีเบตง

สำหรับตำแหน่งหรือบุคคลที่ได้รับการยอมรับ จากการระบุชนชั้นนำของชุมชนในอำเภอชายแดนภาคใต้ว่าเป็นชนชั้นนำที่สำคัญที่สุด คือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรี และตำแหน่ง นายอำเภอซึ่งเป็นตำแหน่งทางการ ส่วนบุคคลที่เป็นชนชั้นนำที่มีความสำคัญในระดับรองลงมานั้น คือบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งได้แก่ ตำแหน่งสารวัตรใหญ่ เทศมนตรี ผบ.ร้อย ทชด. กรรมการอิสลามจังหวัด ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัด ประธานกรรมการมูลนิธิ อำเภอเบตง เลขาธิการอำเภอเบตง สมาชิกสภาเทศบาล ผบ.นภค.53 กำนัน สมาชิกสภา จังหวัด หัวหน้ากองตรวจคนเข้าเมือง รอง ผบ.พตท.43 ผู้อำนวยการโรงพยาบาล อดีตหัวหน้า โจรคอมมิวนิสต์มลายากรม 12 เขต 2 ประธานมูลนิธิบำเพ็ญบุญ อดีตประธานกรรมการมูลนิธิ อำเภอเบตง และอดีตนายกสโมสรโรตารี

3. ผลการวิเคราะห์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำนั้นพบว่า ชนชั้นนำทุกคนมีความรู้จักสนิทสนมกันดีเช่นเดียวกับประชาชนในชุมชน อย่างไรก็ตามในแง่การตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชน พบว่าเมื่อมีกิจกรรมที่สำคัญและต้องผ่านการตัดสินใจโดยชนชั้นนำ และพบว่าชนชั้นนำระดับสูงจะมีความสัมพันธ์ทางสังคมหนาแน่นมากกว่าชนชั้นนำระดับต่ำ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ในแง่การตัดสินใจในชุมชนแล้ว ชนชั้นนำระดับสูงจะเป็นกลุ่มชนชั้นนำซึ่งตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชน โดยผ่านโครงข่ายของความสัมพันธ์ส่วนตัว บุคลิกลักษณะของแต่ละคน และบทบาทตามอำนาจหน้าที่ของตำแหน่งที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ส่วนชนชั้นนำระดับต่ำนั้นเป็นบุคคลที่ร่วมให้การสนับสนุนการตัดสินใจของชนชั้นนำระดับสูง และเป็นผู้ร่วมปฏิบัติงานตามมติการตัดสินใจ จากการระบุความสำคัญของการ

ชนชั้นนำ ชนชั้นนำระดับต่ำจะให้ความสำคัญแก่ชนชั้นนำระดับสูงมากกว่าการให้ความสำคัญแก่ชนชั้นนำในระดับเดียวกัน ซึ่งนั่นก็หมายความว่า อำนาจการตัดสินใจของชุมชนจะอยู่ที่ชนชั้นนำระดับสูง เสียเป็นส่วนใหญ่

อนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบายและกิจกรรมของชุมชน แม้ว่าอำนาจการตัดสินใจจะอยู่ที่บุคคลที่เป็นชนชั้นนำระดับสูง แต่บุคคลใดจะมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจในแต่ละครั้ง นั้นขึ้นอยู่กับประเด็นของกิจกรรมนั้น ๆ ว่าเป็นกิจกรรมหรือเป็นนโยบายเกี่ยวกับอะไร ถ้าหากว่านโยบายหรือกิจกรรมนั้น เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในชนบทหรือเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนนั้น บุคคลที่มีบทบาทสูงสุดก็เป็น นายอำเภอ ส่วนบุคคลชนชั้นนำบุคคลอื่น ๆ ก็มีความสำคัญในระดับรอง ในขณะที่เดียวกัน ถ้าหากว่ากิจกรรมนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมชุมชนที่อยู่ในเทศบาล นายกเทศมนตรีก็จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงสุดในการตัดสินใจ ส่วนบุคคลที่เป็นชนชั้นนำคนอื่น ๆ มีความสำคัญ ในระดับรอง ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า อำนาจการตัดสินใจของชุมชนจะผูกขาดอยู่เฉพาะใน กลุ่มคนจำนวนน้อยที่เป็นชนชั้นนำของชุมชนเท่านั้น โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นนำระดับสูง ส่วนชนชั้นนำระดับต่ำมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเช่นกัน แต่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าชนชั้นนำระดับสูง ยิ่ง ประชาชนด้วยแล้วจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพียงเล็กน้อย หรือแทบจะไม่มีส่วนในการตัดสินใจเลยก็ว่าได้

4. ผลการศึกษาวิจัยลักษณะโครงสร้างอำนาจชุมชนในอำเภอชายแดนภาคใต้พบว่า มีแหล่งที่มาของอำนาจ 2 ด้าน คือ แหล่งอำนาจจากภายนอกหรือแหล่งระบบราชการ และแหล่งอำนาจจากภายในสังคมหรือแหล่งที่ประชาชนยอมรับ ยกย่องนับถือ ในประการแรก เป็นแหล่งอำนาจซึ่งเกิดจากการจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ซึ่งกำหนดให้อำเภอเป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาค เทศบาลเป็นหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนของอำนาจจากระบบราชการในชุมชนนี้ก็คือ นายอำเภอ นายกเทศมนตรี สารวัตรใหญ่ เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จึงมีสองฐานะในตัวเอง คือ ในฐานะของตัวแทนของระบบราชการ กับตัวแทนของชาวบ้าน ในประการที่สอง เป็นแหล่งอำนาจที่เกิดจากประชาชนที่จะยอมรับว่าใครคือ ผู้นำหรือชนชั้นนำของชุมชน ซึ่งการที่จะยอมรับใครนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยม วัฒนธรรม และศาสนาของชุมชนนั้น ตัวแทนของอำนาจภายในชุมชนนี้คือ ประธานกรรมการสมาคมมูลนิธิ, เลขาธิการอำเภอเบตง, ผู้รักรวยประธานมูลนิธิบำเพ็ญบุญ และนายกสโมสรโรตารี จากลักษณะแหล่งที่มาของอำนาจดังกล่าวทำให้โครงสร้างอำนาจในชุมชนมีลักษณะพิเศษ 3 ประการ คือ

(1) ลักษณะการตัดสินใจภายในโครงสร้างอำนาจชุมชน เป็นแบบแยกประเภทกิจกรรม ซึ่งชนชั้นนำมีอิทธิพลในการตัดสินใจ กล่าวคือ กลุ่มชนชั้นนำซึ่งมีฐานอำนาจสำคัญจากระบบราชการจะตัดสินใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบราชการ ส่วนกลุ่มชนชั้นนำที่มีฐานอำนาจสำคัญอยู่ที่ ประชาชนจะตัดสินใจในกิจกรรมด้านซึ่งเป็นกิจกรรมของชุมชนโดยตรง เช่น กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางสมาคม และกิจกรรมด้านอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ลักษณะการตัดสินใจในกิจกรรมทั้งสอง ด้านยังมีความเกี่ยวพันกันอยู่ระหว่างชนชั้นนำดังกล่าว เพียงแต่จะต่างกันไปตามระดับของ อิทธิพล ซึ่งกลุ่มชนชั้นนำกลุ่มหนึ่งมีอิทธิพลต่อกลุ่มอื่น ๆ ในกิจกรรมนั้น

(2) ลักษณะความขัดแย้งในโครงสร้างอำนาจ ซึ่งเกิดจากพฤติกรรมของชนชั้นนำทางการ หรือที่มีฐานอำนาจจากระบบราชการ เช่น ความขัดแย้งในบทบาทหน้าที่ตำแหน่งผลประโยชน์ ธุรกิจ เป็นต้น ในความขัดแย้งนี้ชนชั้นนำทางการจะหาการสนับสนุนจากชนชั้นนำที่ไม่เป็นทางการ หรือที่ชาวบ้านยอมรับให้มาเป็นฐานการสนับสนุน แต่เนื่องจากลักษณะของชนชั้นนำที่ไม่เป็นทางการ รักสันติไม่ประสงคฺ์เกี่ยวข้อง ทำให้ความขัดแย้งยังไม่ถึงขั้นรุนแรงแตกหัก

(3) ลักษณะโครงสร้างอำนาจในชุมชน จะเป็นโครงสร้างแบบปิรามิด (pyramid) กล่าวคือ มีบุคคลจำนวนน้อยซึ่งมีคุณสมบัติของบุคคลชนชั้นนำที่ประชาชนทั่วไปยอมรับเป็นผู้ตัดสินใจใน กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายอำเภอ, นายกเทศมนตรี, สารวัตรใหญ่, เทศมนตรี และผ.ร้อย ดชด. ชาวบ้านยอมรับว่าเป็นบุคคลสำคัญของชุมชนในการชี้้นำการตัดสินใจและทำกิจกรรม โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นกิจกรรมที่สำคัญมาก กลุ่มชนชั้นนำก็จะตกลงกันก่อน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว แล้วเสนอให้ชุมชนมีส่วนร่วม ดังนั้นชาวเบตงจึงถูกควบคุมและชี้้นำโดยชนชั้นนำ แม้ว่าบางครั้งชาวเบตงสามารถเสนอข้อคิดเห็นที่ขัดแย้งได้แต่ก็มีอยู่จำนวนน้อย ส่วนใหญ่การแสดงข้อคิดเห็นของชาวเบตงจะมีหลังจากชนชั้นนำตัดสินใจแล้ว

จากลักษณะโครงสร้างอำนาจดังกล่าว จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งในชุมชนเป็นลักษณะที่เด่นที่สุดในโครงสร้างอำนาจระดับชุมชนอำเภอ เพราะว่าแม้ว่าโครงสร้างอำนาจจะผูกขาดโดยคนจำนวนน้อย ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งตนเองมีอิทธิพลอยู่ แต่การตัดสินใจในกิจกรรมดังกล่าวมักจะถูกโต้แย้งโดยชนชั้นนำด้วยตนเอง

กล่าวโดยสรุป จากการวิจัยพบว่าสาเหตุของความขัดแย้งในชุมชนเบตง เกิดจากการมี

ฐานอำนาจของชนชั้นนำที่แตกต่างกัน กล่าวคือด้วยลักษณะที่มาแห่งอำนาจในชุมชนมีที่มา 2 แห่ง ใหญ่ ๆ คือ แหล่งอำนาจที่เป็นทางการกับแหล่งอำนาจที่ไม่เป็นทางการ ตัวแทนของแหล่งอำนาจที่เป็นทางการในชุมชนซึ่งได้แก่ นายอำเภอ, นายกเทศมนตรี, สารวัตรใหญ่, ผบ.ร้อย ทชด. ผบ.นพค. 53, รอง ผบ.พทท. 43, เทศมนตรี, สมาชิกสภาเทศบาล, สมาชิกสภาจังหวัด และกำนัน เป็นต้น ตัวแทนอำนาจทางการนี้เกิดจากการมีฐานการสนับสนุนที่มาจากการแต่งตั้งกับฐานการสนับสนุนที่มาจากการเลือกตั้ง ด้วยการมีฐานสนับสนุนในระบบราชการที่ต่างกันทำให้กลุ่มชนชั้นนำที่มาจากแหล่งอำนาจทางการมีความขัดแย้งกัน โดยชนชั้นนำที่เป็นทางการมาจากการแต่งตั้ง จะเข้าหาการสนับสนุนกับชนชั้นนำที่มาจากแหล่งไม่เป็นทางการ ในขณะที่เดียวกัน ชนชั้นนำที่เป็นทางการที่มาจากแต่งตั้งก็จะเข้าหาการสนับสนุนจากประชาชน และชนชั้นนำที่ไม่เป็นทางการเหมือนกัน ความขัดแย้งในชนชั้นนำที่เป็นทางการทั้ง 2 กลุ่ม ดังกล่าวจะเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในบางครั้ง ทราบไคท์กลุ่มทั้ง 2 ไม่สามารถประสานการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อกันได้

8.2 ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการทราบว่า ภายใต้สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครองในชุมชนที่มีลักษณะพิเศษนั้น ผู้มีอิทธิพลชนชั้นนำคือใคร มีคุณสมบัติอะไรเป็นฐาน ใครมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจในปัญหาและนโยบายของชุมชน โครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำในโครงสร้างอำนาจเป็นอย่างไร จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า มีข้อจำกัดอยู่หลายประการที่สมควรจะกล่าวถึง คือ

1. ปัญหาที่เกิดขึ้นในการวิจัย จากการวิจัยพบว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นในการวิจัย 2 ประการ คือ

ประการแรก ปัญหาเรื่องการสุ่มตัวอย่าง ปัญหาที่สำคัญที่สุดในการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้แบบสอบถามในประเทศไทย น่าจะได้แก่การเก็บข้อมูล การสุ่มตัวอย่างโดยเฉพาะการสุ่มตัวอย่างแบบมีจุดประสงค์ (purposive sampling) มักจะประสบปัญหาในเรื่องความร่วมมือ กล่าวคือ เมื่อแจกแบบสอบถามไปแล้วมักไม่ได้รับแบบสอบถามคืนหรือมักจะไม่กล้าตอบตามความเป็นจริง เช่น เมื่อผู้วิจัยสอบถามเรื่องรายได้ กรรมสิทธิ์ที่ดิน และความรู้สึกนึกคิดต่อผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ผู้ตอบแบบสอบถามมักจะไม่ตอบหรือหลีกเลี่ยงไปตอบในข้ออื่น เนื่องจากกลัว

ว่าเมื่อตอบไปแล้วจะมีผลกระทบสู่ต้น ทำให้ผู้วิจัยต้องชี้แจงให้ผู้ตอบแบบสอบถามเกิดความมั่นใจ และมีความปลอดภัยเพียงพอจนเป็นที่พอใจแล้ว ผู้ตอบแบบสอบถามจึงให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยปัญหาที่ผู้วิจัยประสบมากพอสมควร เนื่องจากการสุ่มตัวอย่างประชากรในชุมชนชายแดนครั้งนี้ยังไม่มีนักวิจัยคนใดทำให้ชุมชนนี้มาก่อน ผู้วิจัยจึงประสบปัญหาดังกล่าว และในงานวิจัยครั้งนี้จะมีคุณค่าและความถูกต้องมากขึ้น ถ้าหากผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อมูลความเป็นจริงครบถ้วนสมบูรณ์แบบ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าอยู่นอกเหนือความสามารถ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยขอเสนอวิธีแก้ปัญหาเรื่องนี้ คือในการวิจัยโดยการใช้แบบสอบถาม เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อมูลที่ตรงกับความจริงมากที่สุด ควรมีเงินค่าตอบแทนในการกรอกแบบสอบถามหรือในการให้ข้อมูลบ้างเล็กน้อย ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าผลที่ได้รับคงจะดีขึ้นมาก เรื่องนี้ส่วนราชการที่สนับสนุนในการวิจัย ควรสนับสนุนด้านการเงินและกำลังคน (ถ้าเป็นไปได้) เช่น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ควรตั้งงบประมาณการวิจัยให้มากขึ้นหรือมีบทบาทช่วยเหลือนิสิต หรืออาจจะเป็นตัวกลางติดต่อมูลนิธิ องค์กรที่เกี่ยวข้องให้สนับสนุนการวิจัยในด้านต่าง ๆ เท่าที่จะเป็นไปได้

ประการที่สองความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถามปัญหาในการวิจัยครั้งนี้ เป็นเรื่องความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อผู้มีอิทธิพลชนชั้นนำ ฉะนั้นการสร้างแบบสอบถามจะต้องใช้เทคนิคในการตั้งคำถามและคำถามนั้นจะต้องชัดเจน เข้าใจง่าย ผู้ตอบจะต้องเข้าใจตรงกัน และโดยเฉพาะจะต้องสามารถจัดในสิ่งที่ต้องการทราบได้อย่างถูกต้อง โดยที่การวิจัยครั้งนี้ต้องการวัดความรู้สึกนึกต่อผู้มีอิทธิพล ชนชั้นนำทำให้มีขอบเขตที่จำกัดมาก แม้ว่าผู้วิจัยจะพยายามแก้ไขและปรับปรุงคำถามหลายครั้งเพื่อไม่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามมองประเด็นไปเินทางลบมากนัก แต่ก็ยังไม่มั่นใจในความถูกต้องทั้งหมด นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้พยายามสร้างคำถามในแนวเดียวกันเพื่อทดสอบ จึงเชื่อมั่นว่าการวิจัยครั้งนี้คงมีความถูกต้องและความสมบูรณ์มากพอที่จะมีคุณค่าทางวิชาการและการอ้างอิงได้

2. ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยศึกษาต่อ ซึ่งมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

(1) ควรจะมีการศึกษาวิจัยในเชิงเปรียบเทียบระหว่างชุมชนอำเภอ ชายแดนต่าง ๆ ในภูมิภาคของไทย หรือระหว่างชุมชนอำเภอที่มีการใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ ว่ามีคุณสมบัติที่พิเศษหรือมีโครงสร้างอำนาจชุมชน แตกต่างกันอย่างใดหรือไม่ โดยมีข้อสังเกตว่าชุมชนที่มีลักษณะการใช้ความรุนแรง เช่น ชุมชนจังหวัดชลบุรีหรือชุมชนจังหวัดเพชรบุรี ปรากฏพบ

ว่ามีกลุ่มเจ้าพ่อ, มือปืนอยู่มากมายนั้น ผู้มีอิทธิพลในแต่ละชนชั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างกันหรือไม่อย่างไร เพราะชุมชนทั้งสองแห่งมีประวัติในการต่อสู้การใช้ความรุนแรงตลอดมา จึงน่าสนใจมากในการศึกษาเปรียบเทียบ

(2) ควรจะได้มีการศึกษาชุมชนในหลาย ๆ ชุมชนที่มีลักษณะทางกายภาพ ทางสังคมที่แตกต่างออกไป โดยมีข้อสังเกตว่าชุมชนที่มีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อย เช่น ชุมชนชาวจีน, ชุมชนชาวไทยภูเขา, ชุมชนชาวไทยมุสลิมในประชาชนบางส่วนในชุมชนมีความรู้สึกที่ชุมชนของตนเป็นปมด้อย ขาดการยอมรับจากสังคมไทย ชุมชนดังกล่าวมีขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป จึงน่าสนใจมากในการเปรียบเทียบความหลากหลายของชุมชน